

УДК 378.4:61]:316.7

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6\(213\)-97-103](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213)-97-103)

Гепенко Людмила Олександрівна,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Україна

Liudmyla Hepenko,
Applicant for the third (educational and scientific) level
of higher education at the Department of Education and Innovative Pedagogy,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: l.hepenko@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7926-1419>

Котелюх Марія Юрївна,
кандидатка медичних наук, доцентка кафедри внутрішньої медицини №2
і клінічної імунології та алергології
імені академіка Л.Т. Малої, Харківський національний
медичний університет, Україна

Mariia Koteliukh,
Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
at the Department of Internal Medicine No. 2, Clinical Immunology
and Allergology named after Academician L.T. Malaya,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: koteliukh@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6090-4835>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МІЖКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

A Розглянуто міжкультурне виховання майбутніх лікарів у закладах вищої освіти через призму національної ідентичності особистості та розуміння нею потреб іншої людини, належності до іншої культури і звичаїв. Доведено, що культура є засобом самовираження майбутніх лікарів в освітньому процесі, відносини між якими мають будуватися на партнерських стосунках, повазі до різних культур і традицій. Зазначено, що у професійній підготовці майбутніх лікарів недостатньо приділяється увага міжкультурному вихованню. Тому виникла необхідність у розробленні й упровадженні педагогічних умов міжкультурного виховання майбутніх лікарів у закладах вищої освіти. Розвиток здатності майбутніх лікарів до культурної ідентичності обумовлено тим, що без розуміння рідної культури неможливо освоїти, відчувати та проаналізувати іноземну культуру. Використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін необхідне для міжкультурного виховання майбутніх лікарів, у процесі якого відбувається їхнє самопізнання й самовдосконалення. Сприяння академічній доброчесності майбутніх лікарів розширює межі міжкультурного виховання молоді.

Ключові слова: виховання; культура; вища медична освіта; лікарі; педагогічні умови; суспільно-гуманітарні дисципліни; національна ідентичність; академічна мобільність

Pedagogical conditions of intercultural education of future doctors in higher education institutions

S In this study, the intercultural education of future doctors in institutions of higher education is considered through the prism of the national identity of the individual and his/her understanding of the needs of another person, belonging to another culture and customs. It has been proven that culture is a means of self-expression for future doctors in the educational process. Relations between participants in the educational process should be based on partnership and respect for different cultures and traditions. Note that insufficient attention is paid to intercultural education in the professional training of future doctors. Therefore, there is a need to develop and implement pedagogical conditions for the intercultural education of future doctors in institutions of higher education. The development of future doctors' ability to understand cultural identity is because without understanding the native culture, it is impossible to master, experience, and analyze a foreign culture. Cultural identity is understood as a person's awareness of the cultural norms of behavior, values, and language of communication of the country where he or she was born, works, and develops, particularly in the case of geographical displacement. Using the potential of social and humanitarian disciplines is necessary for the intercultural education of future doctors in the process of self-discovery and self-improvement. Examples of such disciplines are "Ukrainian language for professional orientation", "Psychology of communication", "Innovative pedagogy", "Professional psychology and conflict management", which are taught to future doctors. Promoting the academic mobility of future

doctors expands the boundaries of intercultural education of young people. Intercultural education of future doctors occurs in the process of increasing the efficiency of scientific research, improving the quality of education, studying the management system of other institutions, and further introducing the acquired experience into the management system of institutions, thus increasing the competitiveness of graduates in the labor market. There are various forms of academic mobility: scientific and language internships, study under student exchange programs under international agreements on partnership between higher education institutions, and educational (research, production) practice.

Keywords: upbringing; culture; higher medical education; doctors; pedagogical conditions; social and humanitarian disciplines; national identity; academic mobility

Актуальність проблеми у загальному вигляді.

Культура є складним і багатогранним поняттям, що включає в собі різні прояви людського буття. На думку С. Безклубенко [3], культура взаємопов'язана із різними науками, зокрема історією, лінгвістикою тощо. Розуміння культури досягається через вивчення її частин за допомогою методів і способів, що використовуються вищезазначеними предметами у науці.

Існує поняття матеріальної й духовної культури. До матеріальної – належать практичні людські потреби, що вміщують усі матеріальні артефакти та технології, що створюються людиною (картини, будівлі, машини тощо). Духовна – є проявом загальної культури людства, що включає в собі явища, до яких належать свідомість, інтелект, емоційно-психологічні складники людини. До нематеріальної культури належить знання, віра, звичаї, мова тощо. Проявом духовної культури можуть бути традиції, ритуали, міфи, церемонії, правила, норми, ідеї тощо. Вона тісно взаємопов'язана із матеріальною культурою (наприклад, для отримання знань потрібні книги, для створення картини – фарби тощо).

Існує інше тлумачення культури як локальної, тобто це культура, яка належить історично визначеному суспільству. Відомо, що кожна локальна культура володіє своїми специфічними рисами та особливостями і пов'язана із географічними і соціально-історичними умовами. Виділяють сучасне культурне поняття як національну культуру, що вміщує в собі культурне світобачення, художні смаки, сукупність цінностей, що існують у національній державі.

Розуміння поняття національної культури всіма жителями певної території через знаково-символічну систему існує небагато років. О. Гриценко національну культуру визначає як «сукупності публічних сфер, утворених ключовими дієвцями національного культурного життя й наділених виразною ідентичністю» [6, с. 39].

Ю. Нікішенко [13] тлумачить поняття «етнічна культура» як складний комплекс процесів і

зв'язків, що забезпечується існуванням етносу у просторі й часі, який розвивається як окремий організм. Етнічна культура базується на традиціях, народних звичаях, мові, міфах, фольклорі, обрядах, ритуалах, житлі та гастрономії.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Автор Р. Кісь [10] вважає, що для підвищення національної культури потрібно, щоб людина поглиблювала історичні знання та розвивала почуття єдиної історичної долі, почуття спільних перемог і спільних страждань і поразок, спільної життєдіяльності та спільного досвіду, фокусується в ми-почутті, у почутті співпричетності чи співзалежності. Знання національної мови та символіки є основою національної самосвідомості. Розвиток національної самосвідомості відбувається через читання літературних книжок, перегляд національних фільмів і телепрограм, слухання національних пісень, відвідування музеїв, театрів і виставок. Для покращення розуміння національної культури необхідна підсилена державна підтримка, що включає фінансування з державного бюджету країни структурних відділів галузі культури.

А. Ануфрієв [1] вважає, що саме на ґрунті етнокультури створює свої різноманітні прошарки національна культура, засвоює найнеобхідніші й найпотрібніші в повсякденні традиції та стереотипи, бо національна культура – це етносоціальне явище, а етнокультура – етнічне. На думку І. Гурової [7], етнічна культура підсилює національну культуру та робить її унікальною від інших культур. На теперішній час етнічна культура є менш розвиненою та дослідженою при порівнянні зі світовою чи національною культурою, оскільки вона немає комерційного та державного фінансування як світова чи національна культура.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначено, що у професійній підготовці майбутніх лікарів недостатньо приділяється увага міжкультурному вихованню. Тому виникла необхідність у розробленні й

упровадженні педагогічних умов міжкультурного виховання майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.

Мета статті: визначити та охарактеризувати педагогічні умови міжкультурного виховання майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти.

Викладення основного матеріалу. Перша умова – розвиток здатності майбутніх лікарів до культурної ідентичності. Необхідною умовою для позитивного сприйняття й розуміння культури інших країн є формування ідентичності. Адже, спочатку потрібно визначити власну етнічну та культурну ідентичність для подальшого розвитку міжнародних культурних зв'язків. Культурна ідентичність розуміється в усвідомленні людиною культурних норм поведінки, цінностей і мови спілкування. Вона передбачає верифікацію людини з чітко визначеною культурною традицією.

Національна культура повинна бути у самосвідомості людини, тому що без розуміння рідної культури не можливо освоїти, відчувати та проаналізувати іноземну культуру. Пізнання інших культур надає змогу поліпшити власну культуру. Однак негативним аспектом є те, що людина не може психологічно поєднати власну національну культуру з іншою культурою. Незважаючи на життя людини в інших країнах та адаптації до культури цієї держави, все ж таки рідна культура є домінантною. Культура надає особистості статусу мислячої істоти. Відіграє важливу роль домінантна традиція у душі індивіда, тому що при зіткненні із традицією іншої країни можливе гасіння одне одної і як, наслідок, деградація та втрата культурних цінностей, які людина надбала раніше у своєму житті [9].

Так, у Національній доктрині розвитку освіти України вказуються завдання сучасної полікультурної освіти, а саме: збереження та збагачення культурних та історичних традицій, шанобливе ставлення до національної історії, мови, святинь, корінних народів і національних меншин, що проживають в Україні, їх традицій, віри, мови, культури тощо [12]. Особливу увагу приділяється формуванню культури міжнаціонального спілкування.

Учені О. Повідайчик, Л. Рогач [14] розглядають культуру міжнаціонального спілкування як один зі способів організації та розвитку міжнаціональних взаємин, що спрямовані на збагачення

національних цінностей і традицій та зріст матеріальних і духовних цінностей кожної людини та суспільства. Культура міжнаціонального спілкування включає збереження та накопичення націями культурних цінностей і передавання їх від покоління до покоління. Це надає змогу реалізувати повноцінне спілкування між різними націями на основі взаємообміну між культурами і створенню умов для творчого та духовного зростання людини. Одним зі способів сформувати культуру міжнаціонального спілкування молоді є надання знань про національну культуру, етнічну ідентичність, виховувати поважне ставлення до традицій і звичок іншого етносу, розвивати толерантне ставлення та спілкування з різними етносами. В умовах полікультурного суспільства бажано знати духовну культуру (традиції, звичаї, медицину тощо) для того, щоб уберегти людину від некомпетентності, виникнення помилок при вирішенні проблем і попередити необдумані вчинки. Також ці знання допоможуть адекватно оцінити партнера по спілкуванню та є невід'ємним складником ділового спілкування у різних професійних галузях, зокрема медицині. Важливим аспектом є виховання емпатії щодо власного та іншого етносу, а саме: вміння поставити себе на місце іншої людини, співпереживати, підтримка один одного під час нестабільної ситуації у суспільстві. Оволодіння мовами надає особистості краще розвивати комунікативні вміння та навички, розуміти культурні цінності своєї та інших країн.

Для міжкультурного виховання майбутніх лікарів використовують потенціал суспільно-гуманітарних дисциплін. У процесі викладання гуманітарних дисциплін важливим є виховання культури спілкування студентів. За Л. Фоміною [16], культура спілкування студентів полягає у збереженні власної гідності й не приниженні гідності іншої людини, поважати особистісні кордони у спілкуванні з іншою людиною, зберігати ділові стосунки та не вносити емоційний складник у взаємостосунки, витримувати паузу у спілкуванні та знімати емоційне навантаження у спілкуванні. У теперішніх умовах життя у студентському середовищі бракує культури спілкування. У студентів переважає особистісна агресивність, конфліктність, яка має різні прояви.

Друга умова – використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для

міжкультурного виховання майбутніх лікарів. Збагатити культуру спілкування студентів можливо через використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін у закладах вищої медичної освіти. У Харківському національному медичному університеті (ХНМУ) для здобувачів вищої освіти кафедрою української мови, основ психології та педагогіки проводиться викладання навчальних дисциплін: «Українська мова за професійним спрямуванням», «Психологія спілкування», «Інноваційна педагогіка», «Професійна психологія та управління конфліктами». Зміст робочих програм передбачає формування світобачення майбутніх лікарів, їхнє ставлення до української мови, духовних та інтелектуальних надбань нації, визначення людини як найвищої цінності та виховання толерантного ставлення у професійній діяльності. Протягом занять викладачі мають змогу сформуванню культуру спілкування через спосіб прикладу, вправ і заохочення, навіювання, переконання, педагогічних ситуацій.

С. Трегуб [15] підкреслює, що комунікативна компетентність студентів медичних закладів є важливим складником навчання. На теперішній час студенти відвідують практичні заняття, лекції, анатомічні класи, лабораторії, виробничу практику та курси за вибором онлайн. Одним зі складників комунікативної компетентності є мотивація студентів-медиків, взаємодія між студентами та викладачами, саморозвиток. Формування особистості майбутнього лікаря відбувається через інтерес до навчання, його планування, організацію своєї діяльності. Студенти є невмотивованими особистостями через невміння слухати та записувати лекції, знаходити та аналізувати літературні джерела. До студентів потрібно донести інформацію про те, що надбання навичок спілкування є запорукою їхньої успішної діяльності в медичній професії. Мотивувати студентів-медиків можна за допомогою взаємодії між студентом і викладачем за рахунок обміну інформацією (розповідь, бесіда, лекція, пояснення, доповідь тощо). Важливо зазначити, що від такту, міміки, жестів викладача залежить викладення інформації студентам, яка необхідна для майбутньої професійної діяльності.

Лікар повинен володіти комунікативними знаннями. Часто відбувається так, що лікарі-інтерни не вміють знаходити спільну мову з

родичами хворого. Для кращого розуміння хворого та його родичів лікарю необхідно вдосконалювати комунікативні знання. Відомо, що довірою та поважним ставленням до лікаря користується тільки той лікар, який володіє способом вербального переконання й урахує психологічні особливості пацієнта. На думку С. Трегуб, лікарю необхідні не лише медичні знання, але й культура спілкування, яку потрібно розвивати та постійно вдосконалювати.

Культурна особистість включає в собі лінгвістичні знання, що забезпечує їй мовленнєву гнучкість, мобільність, уміння швидко переходити з одного стилю спілкування на інший. Зважаючи на те, що на вивчення гуманітарних дисциплін відводиться мало часу, а викладачеві потрібно навчити студента професійно мислити і діяти. Ю. Юсеф, А. Плахотнік [17] запевняють, що одним зі способів ознайомлення з культурою є використання творів мистецтва в освітньому процесі. Ознайомлення зі світовою культурою в історичному просторі надає змогу майбутньому лікарю зрозуміти духовні цінності людини у різні періоди становлення цивілізації. Оволодіння іноземною мовою надає майбутнім лікарям доступ до культури інших країн, підвищує якість професійної підготовки. Також важливим є вивчення основ психології, що потрібна для професійної діяльності (контакт із хворим та його родичами, професійне спілкування з колегами). Навчання майбутнього лікаря потребує пошуку ефективної системи формування професійної комунікації, яка б змогла забезпечити освоєння мовними та комунікативними знаннями й уміннями для кваліфікованого спілкування майбутніх лікарів.

Третя умова – сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів. Глобалізація освіти взаємопов'язана з розширенням міжнародних зв'язків між закладами вищої освіти, що базується на взаємовигідному співробітництві. Таке партнерство потрібно для підвищення ефективної навчальної та наукової діяльності, доведення до світового рівня, розвиток академічної мобільності науково-педагогічних працівників і студентів. Популярним способом вдосконалити свої знання та вміння є ознайомлення з досвідом роботи систем різних галузей за кордоном є участь у міжнародних програмах академічної мобільності.

Академічна мобільність – це переміщення науково-педагогічних працівників і студентів закладами вищої освіти на певний термін в інший навчальний, науковий або клінічний заклад в одній країні або за кордоном із метою викладання або отримання навчання [8].

Академічна мобільність науково-педагогічних працівників, аспірантів і студентів є одним із головних напрямів міжнародної та навчальної діяльності закладу вищої освіти. Метою є підвищення ефективності наукових досліджень, поліпшення якості освіти, вивчення системи управління інших закладів і подальше впровадження отриманого досвіду у систему управління закладів, підвищення конкурентної здатності випускників на ринку праці. Існують різні форми академічної мобільності: наукові та мовні стажування, навчання за програмами студентського обміну за міжнародними договорами про партнерство у закладі вищої освіти, навчальна (дослідницька, виробнича) практика [4].

Існують різні визначення понять «мобільність», «академічна мобільність» та «професійна мобільність». На думку А. Артюшенко [2], «мобільність» – це сукупність індивідуальних особливостей і можливостей людини, що проявляється в умінні швидко діяти та змінюватися у діяльності. Ю. Клименко [11] вважає, що «мобільність» – це рухливість та здатність особистості до руху через пізнання та професійні сфери. Поняття «мобільність» у педагогіці вивчається як внутрішнє самовдосконалення особливості, що засноване на стабільних цінностях і потребі у саморозвитку.

До різновидів академічної мобільності можна віднести професійну мобільність. Професійна мобільність – це можливість і здатність змінювати вид праці або переключатися між видами праці, що передбачає володіння професійними здібностями. Вважається, що професійна мобільність – це одна з форм соціальної мобільності, у якій відбувається зміна місця праці працівником [5].

У ХНМУ існує велика кількість академічних програм: навчання та викладання у 20 закладах-партнерах по всьому світу, літні школи, виробнича практика, стажування за кордоном, читання лекцій і курсів. Студентам надано змогу проходити стажування та навчання у міжнародних медичних закладах Німеччини, Італії, Польщі, Японії, Ірану,

Великобританії тощо. Важливо зазначити, що під час проходження академічної мобільності отримані оцінки надалі зараховуються у ХНМУ. Для проходження навчання у закладі-партнері необхідно мати високу успішність, знання іноземної мови та активну участь у науковій діяльності.

Результати дослідження. У процесі викладання української мови у ХНМУ для реалізації процесів пізнання національної культури було запропоновано наступні завдання:

1. Підготувати презентацію українською мовою про звичаї та традиції Вашої родини у контексті національного виховання.
2. Розповісти про географічне розташування, цікаві історичні факти, політику Вашої держави.
3. Інтерактивна мандрівка світом «Упізнай державу».
4. Аудіювання й переказ текстів про традиції українського народу.

Задля освоєння мовленнєвими знаннями та вміннями на кафедрі української мови, основ психології та педагогіки ХНМУ були застосовані наступні завдання:

1. Скласти міні-словник різними мовами (українська – рідна – англійська – латинська) за темами: «Я та моя родина»; «Транспорт»; «Продукти харчування».
2. Створити інтерактивні завдання за темами: «Обличчя»; «Людське тіло»; «Руки й ноги»; «Людський скелет»; «М'язи»; «Внутрішні органи»; «Вагітність і пологи»; «У стоматолога»; «У офтальмолога»; «У терапевта»; «У травматолога».
3. Підготувати доповідь «Мій улюблений письменник і книжка».

Для розуміння та дотримання академічної доброчесності нами було запропоновано студентам наступні завдання:

1. Написання есе: «У чому я вбачаю академічну доброчесність»; «У чому для мене полягає академічна доброчесність?»; «Плагіат чи власні напрацювання?».
2. Залучення до вебінарів зазначеної тематики.

Висновки з даного дослідження. Отже, розуміння іноземної культури відбувається через власне пізнання національної культури. На нашу думку, донесення національної культури до студентів можливе через викладання гуманітарних дисциплін. Під час викладання формується культура спілкування майбутніх лікарів. Нами

визначено педагогічні умови, що можуть впливати на міжкультурне виховання молоді, покращити викладання гуманітарних дисциплін із метою формування культурного спілкування та розширення академічної мобільності у студентів.

На нашу думку, **подальших наукових розвідок** потребує складає професійний розвиток викладачів у медичних закладах вищої освіти з метою підвищення якості викладання гуманітарних дисциплін. Упровадження інноваційних технологій, отриманих під час академічної мобільності, у викладацьку діяльність. У викладанні гуманітарних дисциплін приділяти більше уваги формуванню міжкультурного виховання.

Список використаних джерел

1. Ануфрієв А. Етнокультура в системі національної культури. Українознавство. 2002. № 2 (3). URL: <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=2396> (дата звернення: 18.09.2023)
2. Артюшенко А. О. Особистісна мобільність і її формування у студентів економічного профілю в процесі фізичного виховання : монографія / Черкаський ін-т банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. Київ, 2012. 232 с.
3. Безклубенко С. Д. Етнокультурологія: критичний аналіз наукових та методологічних засад. Київ : Наука-Сервіс, 2002. 286 с.
4. Вертегел В. Проблема академічної мобільності в контексті підготовки конкурентоспроможних фахівців. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10, ч. 2. С. 256–261.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. друге, доп. й випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
6. Гриценко О. С. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування : монографія. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2019. 256 с.
7. Гурова І. В. Світова, національна, етнічна культури в сучасному культурному просторі: структурно-функціональний підхід. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 3. С. 209–217. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.27>
8. Загородня А. А. Академічна мобільність як засіб забезпечення якості професійної підготовки фахівців економічної галузі України. *World science*. 2018. № 4 (32). С. 42–46.
9. Загрійчук І. Д. Особистісне буття на межі національних культур. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія* : зб. наук. праць. Київ : НАУ, 2013. № 1 (17). С. 101–105.
10. Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору). Львів : Літопис, 2005. 300 с.

11. Клименко Ю. А. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2011. 20 с.

12. Національна доктрина розвитку освіти. Освіта України. Нормативно правові документи. Київ : Міленіум, 2001. 472 с.

13. Нікішенко Ю. Поняття «етнічна культура» і «традиційна культура» в етнокультурології. *Наукові записки НаУКМА. Теорія та історія культури*. 2004. Т. 24. С. 4–13. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8253/Nikishenko_Poniattia_etnična_kultura.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 19.09.2023).

14. Повідайчик О. С., Рогач Л. В. Формування культури міжнародного спілкування як важлива соціально-педагогічна проблема. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2020. № 41. Р. 43–47.

15. Трегуб С. Є. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів у медичних вишах. *Гуманітарні виміри сучасної медичної освіти: Міждисциплінарний діалог* : колект. монографія / відп. ред. Д. А. Москвітін. Запоріжжя : ЗДМУ, 2020. С. 36–41.

16. Фоміна Л. В. Формування культури спілкування в студентському середовищі закладу вищої медичної освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2019. № 45. С. 85–91. URL: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2019-45-11>

17. Юсеф Ю. В., Плахотнік А. М. Гуманітаризація освіти у процесі підготовки майбутніх лікарів до професійної комунікації. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_45 (дата звернення: 19.09.2023).

References

1. Anufriiev, A. (2002). Etnokultura v systemi natsionalnoi kultury [Ethnoculture in the system of national culture]. *Ukrainoznavstvo [Ukrainian studies]*, 2 (3). Retrieved from <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=2396> [in Ukrainian].
2. Artiushenko, A. O. (2012). *Osobystisna mobilnist i yii formuvannia u studentiv ekonomichnoho profiliiu v protsesi fizychnoho vykhovannia [Personal mobility and its formation in students of an economic profile in the process of physical education]: monohrafiia*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bezklubenko, S. D. (2002). *Etnokulturolohiia: krytychnyi analiz naukovykh ta metodolohichnykh zasad [Ethnocultural studies: critical analysis of scientific and methodological foundations]*. Kyiv: Nauka-Servis [in Ukrainian].
4. Verthehel, V. (2014). Problema akademichnoi mobilnosti v konteksti pidhotovky konkurentospromozhnykh fakhivtsiv [The problem of academic mobility in the context of training competitive specialists]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Problems of modern teacher training]*, 10, 256-261 [in Ukrainian].
5. Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]*. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
6. Hrytsenko, O. S. (2019). *Kulturnyi prostir i natsionalna kultura: teoretychne osmyslennia ta praktychne formuvannia [Cultural space and national culture: theoretical understanding*

and practical formation]: monohrafiia. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy [in Ukrainian].

7. Hurova, I. V. (2022). Svitova, natsionalna, etnichna kultura v suchasnomu kulturnomu prostori: strukturno-funktsionalnyi pidkhid [World, national, ethnic cultures in the modern cultural space: a structural-functional approach]. *Kulturolohichniy almanakh [Cultural almanac]*, 3, 209-217. Retrieved from <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.27> [in Ukrainian].

8. Zahorodnia, A. A. (2018). Akademichna mobilnist yak zasib zabezpechennia yakosti profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv ekonomichnoi haluzi Ukrainy [Academic mobility as a means of ensuring the quality of professional training of specialists in the economic sector of Ukraine]. *World science*, 4 (32), 42-46 [in Ukrainian].

9. Zahriichuk, I. D. (2013). Osobystisne buttia na mezhi natsionalnykh kultur [Personal existence on the border of national cultures]. In *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Filosofii. Kulturolohiia [Bulletin of the National Aviation University. Philosophy. Culturology]*: zbirnyk naukovykh prats (No. 1, pp. 101-105). Kyiv: NAU [in Ukrainian].

10. Kis, R. (2005). *Hlobalne – natsionalne – lokalne (sotsialna antropolohiia kulturnoho prostoru) [Global – national – local (social anthropology of cultural space)]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].

11. Klymenko, Yu. A. (2011). *Profesiina mobilnist maibutnikh uchyteliv u krainakh Yevrosoiuzu [Professional mobility of future teachers in the countries of the European Union]*. (Extended abstract of PhD diss.). Uman [in Ukrainian].

12. *Natsionalna doktryna rozvytku osvity. Osvita Ukrainy. Normatyvno pravovi dokumenty [National doctrine of education development. Education of Ukraine. Normative legal documents]*. (2001). Kyiv: Milenium [in Ukrainian].

13. Nikishenko, Yu. (2004). Poniattia «etnichna kultura» i «tradytysiina kultura» v etnokulturolohii [Concepts of "ethnic culture" and "traditional culture" in ethnocultural studies].

Naukovi zapysky NaUKMA. Teoriia ta istoriia kulturey [Scientific notes of NaUKMA. Theory and history of culture], 24, 4-13. Retrieved from <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8253/Nikishenko> [in Ukrainian].

14. Povidaichyk, O. S., & Rohach, L. V. (2020). Formuvannia kulturey mizhnatsionalnoho spilkuvannia yak vazhlyva sotsialno-pedahohichna problema [Formation of the culture of international communication as an important socio-pedagogical problem]. *Norwegian Journal of development of the International Science*, 41, 43-47 [in Ukrainian].

15. Trehub, S. Ye. (2020). Vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid formuvannia profesiinoi kulturey spilkuvannia maibutnikh likariv u medychnykh vyshakh [Domestic and foreign experience of forming the professional culture of communication of future doctors in medical universities]. In D. A. Moskvitina (Ed.), *Humanitarni vymiry suchasnoi medychnoi osvity: Mizhdystsyplinarnyi dialoh [Humanitarian dimensions of modern medical education: Interdisciplinary dialogue]*: kolektyvna monohrafiia (pp. 36-41). Zaporizhzhia: ZDMU [in Ukrainian].

16. Fomina, L. V. (2019). Formuvannia kulturey spilkuvannia v studentskomu seredovyshchi zakladu vyshchoi medychnoi osvity [Formation of a culture of communication in the student environment of a higher medical education institution]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky [Scientific notes of the department of pedagogy]*, 45, 85-91. Retrieved from <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2019-45-11> [in Ukrainian].

17. Yusef, Yu. V., & Plakhotnik, A. M. (2012). Humanitaryzatsiia osvity u protsesi pidhotovky maibutnikh likariv do profesiinoi komunikatsii [Humanization of education in the process of preparing future doctors for professional communication]. *Naukovyi visnyk Donbasu [Scientific Bulletin of Donbass]*, 4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_45

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 05.11.2023